

Böcker

Jan Herin—Lars Werin: Ekonomisk debatt och ekonomisk politik. Nationalekonomiska föreningen 100 år.

Norstedts, Stockholm 1977, 297 s, ca 105 kr (för medlemmar i Nationalekonomiska föreningen 50 kr).

Med anledning av Nationalekonomiska föreningens hundraårsjubileum i fjol utgavs en bok med en samling uppsatser av bemärkta medlemmar. Tvärtemot mina förväntningar (jubileumsskrifter blir ju lätt tråkiga) har det blivit en mycket läs-värd volym.

Nationalekonomiska föreningen är inte som tex American Economic Association en förening för akademiska ekonomers vetenskapliga övningar, utan har alltsedan starten huvudsakligen ägnat sig åt ekonomisk debatt kring tidens stora ekonomiska frågor. De män som startade föreningen var ämbetsmän, politiker och bankmän. Ända sedan dess har inslaget av det praktiska livets män varit stort. Stora industriledare och finansmän med Wallenbergarna i spetsen har inte bara varit medlemmar, utan mycket aktiva styrelseledamöter, föredragshållare och debattörer.

Medlemsmatrikeln, listan över föredragshållare och styrelseförteckningen återspeglar emellertid den samhällsutveckling som ägt rum under århundradet. Från 30-talet och särskilt under efterkrigstiden blir det ett allt större inslag av ekonomer, politiker och ämbetsmän med förankring i arbetarrörelsen (Gösta Rehn, Rudolf Meidner, Clas-Erik

Odhner från LO, Gunnar Myrdal, Ernst Wigforss, Gunnar Sträng från SAP osv). Det framväxande organisations-Sverige återspeglas också i att näringslivets folk i växande utsträckning utgörs av funktionärer: Halvdan Åstrand från jordbrukets föreningsrörelse, Karl-Olof Faxén från SAF, Stig Svensson från ICA osv.

De akademiska ekonomerna har också ökat i betydelse jämfört med de första årtiondena i föreningens historia, av det enkla skälet att nationalekonomi inte existerade som akademisk disciplin vid starten. Redan strax efter sekelskiftet börjar emellertid de första lysande namnen dyka upp med Cassel, Wicksell, Davidson och Heckscher i spetsen.

Jubileumsboken speglar mycket adekvat den inriktning och den personuppsättning som har präglat föreningens historia. Flertalet författare är visserligen akademiska ekonomer med inte mindre än två nobelpristagare, Gunnar Myrdal och Bertil Ohlin, och dessutom den ekonomiskt politiska debattens grand old man i landet, Erik Lundberg. Vi hittar emellertid både Gunnar Sträng och förre LO-ekonomen, numera professorn Gösta Rehn bland bidragsgivarna, liksom direktörerna Curt Nicolin och Ruben Rausing. Flertalet bidrag är tillbaka-

blickande på olika sätt och ger tillsammans en ganska representativ bild av hur den ekonomiskt-politiska debatten har förts i Sverige under nittonhundratalet.

Det kan naturligtvis inte bli tal om att här referera och kommentera alla de enskilda bidragen, som verkligen är disparata och inte låter sig behandlas på något överskådligt sätt. Jag väljer därför att ta upp det som gjort mest intryck på mig.

Låt mig då först konstatera att man får en stark känsla av historielösheten i dagens debatt när man ser hur nästan alla ämnen har varit på tapeten tidigare och enligt min uppfattning ofta behandlats mera allsidigt och fördomsfritt av gamla oskarianer än av efterkrigstidens föregivet odogmatiska debattörer.

Denna slutsats gäller flera dimensioner av debatten. För det första kunde stora, systemändrande förslag göras till föremål för en rationell och ordnad diskussion, där avvägningsproblemens existens medgavs av kombattanterna. Bertil Ohlin beskriver ett par debatter från 20-talets början, där ämnet var industriell demokrati. År 1920 hävdade direktör Throne-Holst att ett direkt inflytande för löntagarna över företagets skötsel förutsatte ett direkt finansiellt ansvar för resultaten. Anders Örne såg risken för att ekonomisk demokrati skulle kunna leda till en ohelig allians mellan anställda och ägare i monopolföretag "i syfte att utplundra de övriga konsumenterna". Den danske ekonomen Bramsnaes menade att industrins organisationsform var föråldrad. I maj 1923 analyserade Wigforss industriell demokrati och debatten var även denna gång, enligt Bertil Ohlins referat i boken, rationell och ordnad. Även Wigforss lade stor vikt vid invändningen att inflytande förutsätter ett ekonomiskt ansvar verkligen vilar på beslutsfattarna. Ett så laddat ämne som arvsrätten behandlades i december 1927. Dessvärre går inte Ohlin så långt fram i tiden att denna debatt kommer med.

För det andra slås man i flera uppsatser, framför allt då i Bertil Ohlins och Lars Jonungs, av att insikter i ekonomiska problem som hade vunnit betydande spridning före andra världskriget på nå-

got sätt gick förlorade under efterkrigstiden. Det viktigaste exemplet på detta är växelkurspolitikens samband med inflationsutvecklingen. Ett relativt litet land som håller en fast växelkurs mot en stor handelspartner eller mot hela omvärlden, förlorar i stort sett möjligheten att påverka sin egen prisnivå och inflationstakt. Man kan i princip inte ha oberoende målsättningar för växelkurs och inflationstakt. Detta framhölls tex av Irving Fisher redan år 1911. Som Jonung visar stod förhållandet klart för de ledande ekonomerna Davidson, Cassel och Heckscher år 1931 och de demonstrerade detta i rapporter till riksbanken. Enligt Jonung fanns en tid under 30-talet en strävan att låta växelkursen underordnas prisstabiliseringsmålet. Även Erik Lundberg visar i sin uppsats hur man både 1937 och 1946 såg att växelkursändring (revalvering) var nödvändig för att avskärma landet från utländsk inflation. Denna elementära insikt försvann emellertid under efterkrigstiden. Bent Hansen påminde om sambandet i Recept mot inflation år 1957 men egentligen är det inte förrän med EFO-rapporten 1968 som synsättet åter börjar prägla debatten och någon effekt på den ekonomiska politiken hann det ju inte få förrän det var för sent.

En annan insikt som vi fått erövra på nytt är marginalkostnadsprincipen för SJ:s taxesättning (och för andra taxor med). Som Bertil Ohlin påpekar, utvecklade Knut Wicksell för svensk publik denna långt tidigare uppställda princip redan strax efter första världskriget. Den som följt svenska transportekonomers försök att få kommunikationsdepartementet att ta till sig dessa elementa för seriös bedömning under 70-talet baxnar. Exempelen kan mångfaldigas. Heckscher påtalade redan 1920 det fiscal-drag-problem och den ökade progressivitet i skattesystemet som inflationen vållar. En huvudfråga i 70-talets skattedebatt! Heckscher och Wicksell såg också svårigheterna för politiker att i vissa lägen fatta vad de själva "egentligen" skulle betrakta som rationella beslut och talade för "ett självverksamt system som inte

stälde alltför stora anspråk på de ledande stats- och bankmännen". Den gången gällde det penningpolitiken. Villy Bergström påminner om att Erik Lundberg gjorde samma observationer på ett mera generellt plan: Han ifrågasatte tron på statens förmåga att klara allt. En av de mest stimulerande, ehuru också deprimerande teoribildningarna under 60- och 70-talen har ju gällt just problemet att det finns både marknadsimperfectioner och politiska imperfectioner.

Gösta Rehns bidrag är en intressant och mycket sympatisk uppsats om hur LO-ekonomerna från 40-talets slut arbetade för en arbetsmarknadspolitik som skulle möjliggöra hög sysselsättning utan inflation och uppdrivet vinstläge. Man bör observera hur självklart det var att diskutera och genomföra totalt lönestopp 1948 och 1949, när kostnadsläget ansågs ha blivit för högt. Lönestopp har inte kunnat diskuteras öppet i en likartad situation sedan 1976, trots att vi genom en kombination av devalvering och låga löneavtal i praktiken har skapat reallönestopp.

Den uppsats som väckt mest uppmärksamhet i boken är Villy Bergströms genomgång av hur ekonomerna har ställt sig till några av arbetarrörelsens viktigare förslag under århundradet, nämligen 30-talets krispolitik, efterkrigsprogrammet, ATP-frågan och löntagarfonderna. Erik Lundberg går i svaromål i sitt bidrag i boken och Assar Lindbeck [1978] och Bertil Ohlin [1978] har haft menings-skiften med Villy Bergström [1978] i *Ekonomisk Debatt*. Det finns inte möjlighet att på allvar kasta sig in i frågan på detta utrymme. Låt mig dock konstatera att Bergströms uppsats är välskrivnen och intressant och bygger på korrekta uppgifter. Stridsfrågan är om Bergström har underlag för sina mera generella slutsatser om ekonomernas inställning till arbetarrörelsen och dess förslag och om ekonomernas benägenhet att framföra sina liberala politiska åsikter i en vetenskaplig täckmantel. På den första punkten tror jag Bergström är något för rask. Krispolitiken stöddes, som han själv konstaterar, av flertalet medelålders och

yngre ekonomer och även (i delar) av flera av de äldre. Efterkrigsprogrammet uppgavs ju i de kritiserade delarna till förmån för en mera marknadshushållningsbetonad politik under guldåldern på 50- och 60-talet. Dokument från den perioden pekar på att arbetarrörelsen inte bara låg lågt p.g.a motståndet utan att en förändring i synsättet faktiskt ägde rum. Det kan tänkas att det förslag om kollektiv kapitalbildning som arbetarrörelsen lägger fram 1981 mera liknar Assar Lindbecks än Rudolf Meidners, eller i varje fall är ändrat för att tillgodose den slags kritik som Assar Lindbeck och flera andra socialdemokrater har framfört mot det senare. Ex post skulle då slutsatsen bli en helt annan än den Villy Bergström drar.

Gunnar Myrdals uppsats är av ett helt annat slag än de övriga bidragen. Med några breda penseldrag målar han upp den sociala och ekonomiska utvecklingen i Sverige under det senaste århundradet och riktar sedan uppmärksamheten mot de oroande tecken han ser i vårt samhälle. Med sedvanlig Myrdalsk djärvhet och storslagenhet går han förbi mer jordnära problemställningar som varven och skogsnäringen och går direkt på "nedbrytandet av den ärvda puritansismen" konsumerismen, protektionismen, korporativismen, kommunsammanslagningarna, strejkrätten för högre inkomstagare i den offentliga sektorn m.m. Överlag tror jag han har rätt, Gud vare min själ nådig.

En bildande och provocerande bok. Läs den!

Nils Lundgren

Referenser

- Bergström, V., [1978], "Vari ligger verklighetsförvanskningen?", *Ekonomisk Debatt*, årg 6, nr 1
 - [1978], "Villy Bergström svarar Bertil Ohlin", *Ekonomisk Debatt* årg 6, nr 4
 Lindbeck, A., [1978], "Forvanskningar om ekonomerna och arbetarrörelsen", *Ekonomisk Debatt*, årg 6, nr 1
 Ohlin, B., [1978], "Nationalekonomernas hållning till samhällsproblemen", *Ekonomisk Debatt*, årg 6, nr 4